

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

СОРОКА ІРИНА АНАТОЛІВНА

УДК 159.9:37.015.3

**ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ
КОЛЕКТИВІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Спеціальність: 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК»».

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Сингаївська Ірина Валентинівна,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»»,
завідувач кафедри психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Бондарчук Олена Іванівна,
ДВНЗ "Університет менеджменту освіти"
НАПН України,
завідувач кафедри психології управління

кандидат психологічних наук
Березовська Лариса Іванівна,
Мукачівський державний університет,
доцент кафедри психології

Захист відбудеться 16 жовтня 2015 р. о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.02 ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32, аудиторія 245.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32.

Автореферат розіслано 12 вересня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

Ю.О. Живоглядов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У час економічної нестабільності та рецесії, політичних розбіжностей, воєнних конфліктів, соціальної нерівності, реформування та модернізації вітчизняної системи освіти особливого значення набуває проблема конфліктів у педагогічному колективі. Переважна кількість викладачів не мають достатніх знань, умінь, навичок, володіння особистісними характеристиками, що сприяють попередженню та конструктивному розв'язанню конфліктів. Це обумовлює загрозу зниження ефективності всього навчально-виховного процесу та рівня якості освітніх послуг вищого навчального закладу.

Дослідження конфліктів у освітніх закладах є надзвичайно актуальним, оскільки вони є моделлю всього суспільства. Наукове вирішення проблеми профілактики конфліктів серед викладачів вищого навчального закладу має важливе теоретичне та практичне значення для завчасного прогнозування потенційних конфліктних ситуацій та професійного управління ними в освітніх організаціях. Актуальність формування конфліктологічної компетентності як складової професіоналізму педагогів обумовлюється високим рівнем конфліктогенності педагогічного середовища у вищих навчальних закладах.

Аналіз існуючої психолого-педагогічної літератури свідчить про підвищену зацікавленість науковців у дослідженні проблеми конфліктів. Генезис підходів до їх розробки у науці вивчали А. Анцупов, Л. Козер, О. Маруховська, В. Орлянський. Соціально-психологічні аспекти конфлікту досліджували Н. Грішина, О. Бондарчук, Г. Ложкін, Л. Мороз, М. Пірен, О. Сафін, А. Шипілов.

Специфіка педагогічних конфліктів досліджувалася у працях Д. Аширова, Ф. Бородкіна, І. Ворожейкіна, А. Гірника, С. Ємельянова, Дж. Ньюстрона, І. Сингаївської, М. Цюрупи. Гендерні та вікові відмінності людей як причини виникнення конфліктів вивчалися Л. Орбан-Лембрик, а національні відмінності та стилі поведінки у конфлікті висвітлювали угорські науковці Н. Мешко (N. Mesko), А. Ланг (A. Lang), К. Мікош (K. Mikos), Б. Глокнер (B. Glockner). Положення про необхідність конструктивного розв'язання конфліктів та питання їх профілактики у педагогічному процесі розглядаються у працях Л. Березовської, Л. Карамушки, Н. Пов'якель, М. Рібакової, В. Семиченко, Н. Талізінної.

Сутності, змісту та структурі поняття конфліктологічна компетентність присвячені дослідження Г. Бережної, М. Леонова, А. Мудрик, Б. Хасана, О. Щербакової, Л. Ярослава. Потреба у детальному вивченні сутності, причин виникнення, засобів профілактики конфліктів у педагогічному середовищі вищих навчальних закладів зумовила вибір теми дисертаційної роботи «Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу».

Наукове завдання полягає у дослідженні психологічних проблем організаційного середовища вищого навчального закладу та розвиненості складових конфліктологічної компетентності як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, у розробці тренінгової програми та науково-методичних рекомендацій для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» у межах комплексної науково-дослідної роботи за темою: «Психолого-акмеологічні засади професійної підготовки майбутнього фахівця у сфері менеджменту та права» (номер державної реєстрації 0111U002758).

Тему дослідження затверджено Вченою радою Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» (протокол № 1 від 08.09.2011р.) та узгоджено з Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 9 від 26.11.2013 р.).

Мета дослідження полягає у вивченні змісту, структури, психологічних проблем організаційного середовища вищого навчального закладу та умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі, рівнів та чинників розвиненості конфліктологічної компетентності як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, у розробці тренінгової програми з розвитку конфліктологічної компетентності викладачів та науково-методичних рекомендацій для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів.

Для досягнення мети були поставлені такі **задачі**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу та сутності, структури конфліктологічної компетентності викладачів як умови їх профілактики.
2. Визначити психологічні проблеми організаційного середовища вищого навчального закладу та умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі, розробити модель психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.
3. Дослідити рівні та чинники розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів як умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.
4. Розробити тренінгову програму з розвитку конфліктологічної компетентності викладачів та науково-методичні рекомендації для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості міжособистісних конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.

Предмет дослідження – розвиток конфліктологічної компетентності викладачів як умова профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених задач у роботі були застосовані такі *методи*:

- теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, системний аналіз, узагальнення, систематизація);
- методи емпіричного дослідження (опитування, вивчення документації, тестування, спостереження, констатувальний експеримент, який складався з пілотної та основної частин, формувальний експеримент, активні методи навчання) для збору емпіричного матеріалу та визначення основних психологічних умов формування здатності викладачів вищого навчального закладу до профілактики конфліктів.

Для досягнення мети пілотної частини експерименту було застосовано *метод анкетування* з використанням авторської анкети «Психологічні проблеми організаційного середовища вищого навчального закладу та умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі». Для якісної обробки даних використано метод SWOT-аналізу організаційного середовища вищого навчального закладу, який визначає параметри, що сприяють/ускладнюють педагогічну діяльність та слугують передумовами виникнення/умовами профілактики конфліктів у вищому навчальному закладі.

Для досягнення мети основної частини констатувального експерименту були застосовані стандартизовані тестові методики: 1) для вивчення *когнітивної складової* конфліктологічної компетентності – метод «незавершених речень» (для якісної обробки відповідей було використано шкалу оцінювання, запропоновану М.Войтович, Л.Карамушкою); 2) для вивчення *емоційної складової* – методика оцінки психологічної атмосфери у колективі (за А.Фідлером), шкала оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності, розробленої Ч. Спілбергером (адаптованої Ю. Ханіним); 3) для дослідження поведінкової складової – діагностика стійкості до конфліктів (за М. Фетіскіним, В. Козловим, Г. Мануйловим), тест А. Ассінгера (оцінка агресивності у стосунках), тест К. Томаса – опис поведінки у конфліктних ситуаціях (адаптований Н. Грішиною);

- методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних (описова статистика, кореляція за критерієм χ^2). Обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 17).

Організація та емпірична база дослідження. Дослідження обраної теми, аналіз і систематизація результатів здійснювалися у три етапи: теоретичний аналіз проблеми (2011 р.); проведено констатувальний експеримент, який складався з пілотної та основної частин (2012-2013 рр.); формувальний експеримент, аналіз і узагальнення одержаних результатів (2014-2015 рр.).

Загальний обсяг вибірки складає 276 осіб. Серед них на *констатувальному етапі* взяли участь 216 осіб з числа викладачів державних та приватних вищих навчальних закладів. *Пілотна частина дослідження* проводилася серед 60 викладачів вищих навчальних закладів м. Києва. *Основна частина експерименту* проводилася серед 116 викладачів гуманітарних та суспільних дисциплін вищих навчальних закладів міст України (Київ, Одеса, Харків, Острог) та 100 викладачів Угорщини (університети в містах Печ та Сексард).

На *формуальному етапі* було залучено 50 викладачів вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК». Експериментальна група – 25 викладачів кафедри іноземних мов та спеціальної мовної підготовки. Контрольна група – 25 викладачів кафедри психології та кафедри суспільних наук.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечено використанням методів, адекватних меті та задачам; репрезентативністю вибірки; достатньою тривалістю дослідно-експериментальної роботи; поєднанням якісного та кількісного аналізу експериментальних даних, їх статистичною оцінкою.

Наукова новизна результатів полягає у тому, що в дисертації:

вперше: розкрито зміст, структуру, рівні розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів гуманітарних та суспільних дисциплін державних та приватних вищих навчальних закладів України та Угорщини як умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі;

удосконалено: умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу шляхом діагностики суб'єктивних та об'єктивних чинників виникнення конфліктів у педагогічному колективі та стратегічних дій на її основі щодо профілактики конфліктів; модель профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, засоби розвитку конфліктологічної компетентності як умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу шляхом упровадження авторської програми соціально-психологічного навчання викладачів з розвитку їх конфліктологічної компетентності та розробки практичних рекомендацій для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу;

дістали подальшого розвитку: уявлення про психологічні засади профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у їх застосуванні: а) для навчання та підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації; б) менеджерами з персоналу для організації тренінгів з профілактики конфліктів у компаніях; в) для проведення педагогам персональних психологічних консультацій щодо підвищення рівня конфліктологічної компетентності; г) у розробці корпоративної політики профілактики конфліктів у вищому навчальному закладі; д) у подальших дослідженнях проблем психологічної профілактики конфліктів серед педагогів вищого навчального закладу.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося під час роботи з викладачами ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (довідка про впровадження № 422 від 16.10.2014 р.). Також з викладацьким складом Перших державних курсів іноземних мов (м. Київ, довідка про впровадження № 12 від 1.10.2014 р.), на кафедрі української та іноземних мов Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка кафедри про впровадження № 2 від 25.09.2014 р.).

Апробація результатів дисертації. Головні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: Міжнародній науковій конференції «Мости та паралелі між 175-річною історією тренінгу вчителів в Угорщині та Центральній Європі» (м.Сексард, Угорщина, 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Развитие высшего образования, демократического общества и рыночной экономики в Европейском контексте» (м. Кишинев, Молдова, 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» (м. Київ, 2013 р.); IX Міжнародній конференції з організаційної та економічної психології (м. Київ, 2013 р.); Науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності»

(м. Київ, 2013 р.); IV Міжнародній конференції «Application of New Technologies in Management» (м. Белград, Сербія, 2014 р.); X Ювілейній міжнародній науково-практичній конференції з організаційної та економічної психології (м. Київ, 2014 р.); Науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні проблеми сучасної наукової думки» (м. Київ, 2014 р.), IV Міжнародній конференції «Law, Economy and Management in Modern Ambiance» (LEMiMA 2015, м. Белград, Сербія, 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором наукові положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у розробку проблеми психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу. В 2 наукових статтях, представлених у співавторстві з І.В. Сингаївською, доробок здобувача становить 0,5 друкованого аркуша та полягає у теоретичному аналізі проблеми та розробці рекомендацій щодо профілактики конфліктів у організації. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Публікації. Зміст, основні положення та результати дослідження відображено у 16 публікаціях. Із них 6 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, затверджених ДАК МОН України; 1 стаття – у міжнародному збірнику; 1 – в Інтернет-виданні, що не є фаховим у галузі психології. Також результати дослідження відображено у 8 збірниках матеріалів українських та міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 288 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 256 сторінок, а основний – 163 сторінки комп'ютерного тексту. У роботі вміщено 26 таблиць і 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь наукового опрацювання обраної теми, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет дослідження, його методологічні й теоретичні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, сформульовано висновки про апробацію результатів, визначено особистий внесок здобувача, описано структуру дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** «Теоретичний аналіз проблеми профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу» проведено аналіз генезису вчення про конфлікт, його філософсько-соціологічну та психологічну традиції; на основі даних сучасних наукових джерел розкрито питання сутності конфлікту, охарактеризовано поняття та особливості конфлікту в педагогічному колективі вищого навчального закладу. Проаналізовано, які макрофактори, мезофактори та мікрофактори впливають на виникнення конфліктів у вищому навчальному закладі.

Встановлено, що актуальність формування конфліктологічної компетентності викладача підсилюється значним зростанням кількості міжособистісних конфліктів у системі освіти. Актуальність розвитку конфліктологічної компетентності фахівців-педагогів обумовлюється високим рівнем конфліктогенності педагогічного середовища в освітніх закладах. Наявність значної кількості об'єктивних протиріч у

педагогічному процесі робить конфлікти неминучим явищем, а конфліктологічну компетентність – необхідною складовою професіоналізму педагога.

Конфліктологічна компетентність – це система наукових знань про конфлікт та вмінь управляти ними. Вона передбачає певний рівень знань, умінь, навичок та властивостей особистості з аналізу, управління та самоуправління конфліктами в процесі оволодіння поняттєвим та фактологічним матеріалом конфліктології. Однією з вагомих психологічних причин виникнення конфліктів, на думку вчених (М. Леонова, О. Щербакової, Б. Хасана, Л. Ярослава та ін.), є недостатньо сформована конфліктологічна компетентність.

М. Леонов, Г. Бережна, Л. Ярослав, І. Козич у якості психологічних складових конфліктологічної компетентності особистості називають особливий когнітивний стиль, творче мислення, відкритість, конфліктостійкість, уміння управляти негативними емоціями, установку на співпрацю, комунікативні вміння, сенситивність.

К. Рунде та Т. Фланаган визначають конфліктологічну компетентність як здатність розвивати та використовувати *когнітивні, емоційні та поведінкові* навички, які підвищують продуктивні наслідки конфлікту та одночасно знижують імовірність його ескалації.

Узагальнення окреслених вище позицій дає змогу виокремити основні взаємопов'язані *складові* у структурі **конфліктологічної компетентності** педагогів: *когнітивна, емоційна та поведінкова*.

1) **Когнітивна складова** – це знання теорії, розуміння та адекватне сприйняття конфлікту в педагогічному колективі.

2) **Емоційна складова** – емоції, які переважають у процесі педагогічної взаємодії, та вміння їх контролювати.

3) **Поведінкова складова** передбачає високий рівень конфліктостійкості, «співробітництво» та «компроміс» як найбільш конструктивні стилі поведінки викладачів у конфлікті.

Високий рівень розвиненості складових конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу виступає психологічною умовою профілактики конфліктів.

У другому розділі «Емпіричне дослідження розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів як умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу» представлено результати констатувального етапу дослідження. Викладено загальну стратегію констатувального експерименту, який складається з двох частин: пілотної та основної. Емпірично визначено психологічні проблеми організаційного середовища вищого навчального закладу та умови профілактики конфліктів у педагогічному колективі.

Представлено теоретичну модель профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу. Досліджено рівні, інтегральний показник та особливості конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу залежно від їх сімейних, демографічних, національних та професійних чинників.

Емпіричне дослідження розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу складається з двох частин: пілотної та основної. Мета пілотної частини дослідження полягає у визначенні психологічних проблем організаційного середовища вищого навчального закладу та умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі. Для досягнення мети пілотної частини констатувального експерименту використано опитувальник, розроблений автором. Для обробки та систематизації отриманих відповідей на запитання опитувальника було застосовано *SWOT-аналіз* організаційного середовища вищого навчального закладу.

Аналіз слабких сторін організаційного середовища вищих навчальних закладів, у яких здійснюється трудова діяльність викладачів (невдоволеність рівнем оплати, застарілість технічного забезпечення умов праці, низька задоволеність професійними стосунками з колегами та керівництвом, звантаженисть роботою, висока стомленість після робочого дня тощо), визначено чинниками, які можуть *«провокувати»* виникнення конфліктів.

Аналіз загроз організаційного середовища вищих навчальних закладів (конфлікти з колегами та керівниками, незначні набори абітурієнтів, нерівномірний розподіл навантаження, втрата рівня заробітної плати (інфляція), втрата вільного часу, збільшення вимог, вигорання, недостатнє матеріальне забезпечення для здійснення наукової діяльності) визначено як чинники, які блокують вирішення конфліктів у педагогічному колективі.

Для розв'язання задач основної частини констатувального експерименту використано комплекс методик. Для оцінки рівня розвиненості когнітивної складової конфліктологічної компетентності учасників дослідження застосовано метод «незавершених речень»: «Конфлікт – це ...», «Конфлікт у педагогічному колективі – це». Для обробки відповідей було використано шкалу оцінювання, запропоновану дослідниками М. Войтович, Л. Карамушкою. Рівень розвиненості емоційної складової конфліктологічної компетентності оцінено за допомогою методики оцінки психологічної атмосфери у колективі (за А. Фідлером); оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності, розробленої Ч. Спілбергером (адаптованої Ю. Ханіним). Поведінкова складова конфліктологічної компетентності вимірювалася за допомогою діагностики стійкості до конфліктів (за М. Фетіскіним, В. Козловим, Г. Мануйловим); тесту А. Ассінгера (оцінка агресивності у стосунках); тесту К. Томаса (опис поведінки у конфліктних ситуаціях (адаптований Н. Грішиною)).

Теоретична модель психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, розроблена автором в результаті дослідження, включає два блоки: *«Діагностика»* суб'єктивних (соціально-психологічних) та об'єктивних (організаційно-управлінських) чинників і *«Стратегічні дії»* на суб'єктивному та об'єктивному рівнях щодо їх корекції (рис. 1).

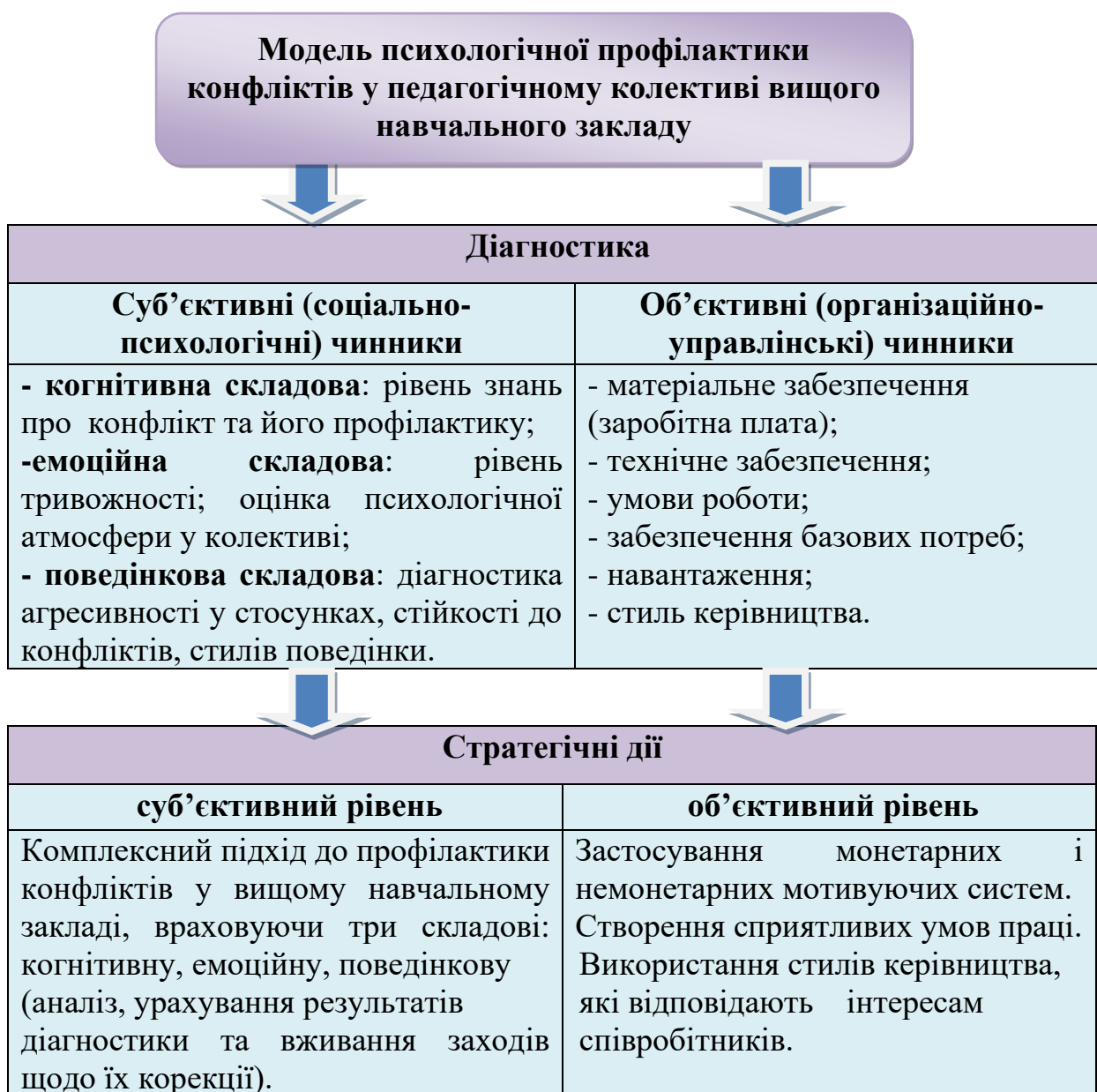

Рис. 1. Модель психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу (авторська розробка)

Результати основної частини констатувального експерименту, мета якого полягала у виявленні особливостей розвиненості складових конфліктологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів, показали, що більшість викладачів (72,7%) мають середній *рівень розвиненості когнітивної складової* конфліктологічної компетентності, високий рівень – 7,9%; низький рівень – 19,4% від загальної кількості учасників дослідження.

При оцінці *рівня розвиненості емоційної складової* за допомогою методики оцінки психологічної атмосфери у колективі та оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності було отримано такі результати: а) більша частина викладачів вищих навчальних закладів мають низький рівень реактивної тривожності, але середній та високий рівні особистісної тривожності; б) більшість

учасників дослідження оцінюють психологічну атмосферу в колективі на низькому та середньому рівнях.

Установлено значні відмінності у рівнях реактивної тривожності у групах викладачів залежно від їх національності: на високому рівні реактивну тривожність констатовано у 10,0 % викладачів угорських вищих навчальних закладів (1,7% викладачів з України). Також установлено залежність рівня реактивної тривожності від дисципліни викладання. 10,7% викладачів суспільних дисциплін, що брали участь у дослідженні, мали високий рівень реактивної тривожності, тоді як викладачів гуманітарних дисциплін з високим рівнем реактивної тривожності було тільки 2,8%.

Щодо особистісної тривожності: в групах викладачів різної статі простежується її різний рівень. Більша кількість чоловіків, ніж жінок, мають високий рівень особистісної тривожності. Також результати дослідження показали, що рівень особистісної тривожності зростає з віком, залежить від національності респондентів, типу закладу, де вони працюють, та дисципліни, яку вони викладають. Високий рівень особистісної тривожності виявлено у 45,7% викладачів з українських вищих навчальних закладів, тоді як у викладачів Угорщини показник 30,0%. Вищий рівень особистісної тривожності помічено у викладачів приватних вищих навчальних закладів (43,5% від усієї кількості респондентів) порівняно з 35,1% викладачів державних вищих навчальних закладів. Високий рівень особистісної тривожності, за даними експерименту, мають 52,0% викладачів суспільних дисциплін та 31,2 % викладачів гуманітарних дисциплін.

Оцінка психологічної атмосфери в колективі залежить від таких особливостей, як сімейний стан викладачів, їх вік, національність, тип закладу та дисципліна викладання. Дані експерименту показали, що більше неодружених викладачів (38,0%), порівняно з 29,2% одружених, на високому рівні оцінюють психологічну атмосферу в колективі. Помічено, що оцінка атмосфери в колективі змінюється з віком. Викладачі, старші за 30 років, оцінюють її на вищому рівні, ніж молоді педагоги. Національність викладачів також має вплив на оцінку атмосфери в колективі. Майже на 5% більше викладачів з Угорщини оцінюють психологічну атмосферу на високому рівні. Встановлено, що викладачі приватних вищих навчальних закладів дають нижчу оцінку психологічній атмосфері в колективі, ніж викладачі державних вищих навчальних закладів. Дані дослідження показали, що майже вдвічі більше викладачів суспільних дисциплін, з усіх учасників експерименту, дають оцінку психологічній атмосфері в колективі на високому рівні, порівнюючи з викладачами гуманітарних дисциплін.

Загальний показник рівнів розвиненості емоційної складової конфліктологічної компетентності визначали на основі обчислення середнього арифметичного (M) та середнього квадратичного відхилення (σ) рівнів розвиненості реактивної тривожності (зворотній порядок), особистісної тривожності (зворотній порядок) та оцінки психологічної атмосфери в колективі. Згідно з результатами більшість викладачів вищих навчальних закладів (45,8%) мають середній, 25,0% – низький рівень розвиненості емоційної складової конфліктологічної компетентності. Та лише у 29,2% викладачів емоційна складова конфліктологічної компетентності розвинена на високому рівні.

При оцінці *рівня розвиненості поведінкової складової* за допомогою діагностики стійкості до конфліктів (за М.Фетіскіним, В.Козловим, Г. Мануйловим), тесту А. Ассінгера (оцінка агресивності у стосунках) та тесту К. Томаса (опис поведінки у конфліктних ситуаціях) було отримано такі результати: а) більшість викладачів мають середній рівень конфліктостійкості; б) учасники дослідження у своїй більшості мають середній рівень агресивності; в) найбільше викладачами використовується «уникання» як стиль поведінки у конфлікті, а «співробітництво» використовується найменшою кількістю педагогів. Стосовно конфліктостійкості встановлено, що вона має специфічні виявлення у викладачів з різним сімейним станом. Так, 48,1% неодружених викладачів мають високий рівень конфліктостійкості, тоді як показник для одружених складає 27,7%. Також статистично значущий результат виявлено в групах викладачів різної статі: жінки мають вищий рівень конфліктостійкості, ніж чоловіки. Рівень конфліктостійкості падає з віком. Вищий рівень у групах викладачів 20-30 років (44,4%) та 31-40 років (44,6%). Рівень конфліктостійкості залежно від країни виявляється в тому, що він вищий у більшій кількості викладачів з Угорщини, ніж з України.

Виявлено зв'язок рівня конфліктостійкості з типом закладу, де працюють педагоги. Він вищий у викладачів державних вищих навчальних закладів. Статистично значущий результат виявлено в групах викладачів гуманітарних та суспільних дисциплін. Рівень конфліктостійкості вищий у викладачів гуманітарних дисциплін. Не було встановлено залежності рівня агресивності викладачів вищих навчальних закладів від таких характеристик, як сімейний стан, стать, вік та дисципліна викладання за відсутності статистично значущих зв'язків. Але статистично значущий результат виявлено в групах викладачів з різних країн: рівень агресивності вищий у педагогів з Угорщини. Також встановлено, що рівень агресивності залежить від типу закладу, де працюють викладачі: у приватних закладах освіти він вищий.

Стосовно стилів поведінки у конфлікті: результати експерименту показали, що рівень стилів «співробітництво» та «конкуренція» обумовлений таким чинником, як національність. «Співробітництво» більше використовується українськими викладачами вищих навчальних закладів, тоді як в Угорщині надається перевага стилю «конкуренція». Також статистично значущий результат виявлено у рівні розвиненості стилю «співробітництво» залежно від типу закладу – у приватних закладах рівень «співробітництва» вищий, ніж у державних вищих навчальних закладах. Щодо стилю поведінки у конфлікті «компроміс»: встановлено зв'язок з такими чинниками, як сімейний стан, стать та вік. На вищому рівні стиль «компроміс» розвинений у одружених педагогів. Більше жінок ніж чоловіків обирають цей стиль поведінки у конфлікті. Щодо віку респондентів, встановлено, що найвищий рівень розвиненості стилю поведінки у конфлікті «компроміс» спостерігається у викладачів від 20 до 30 років. З віком його рівень знижується.

Статистично значущий результат виявлено у рівні розвиненості стилю «уникання» залежно від віку. Найвищий рівень встановлено у викладачів віком 31-40 років та 41-50. Найменше цей стиль поведінки у конфлікті використовують педагоги, старші 50 років. Щодо стилю «пристосування»: статистично значущий результат виявлено у рівні його розвиненості тільки залежно від національності

(більше українських викладачів вищих навчальних закладів, ніж викладачів з Угорщини, використовують стиль поведінки «пристосування»). Отримані результати показали, що більшість викладачів вищих навчальних закладів (49,1%) мають середній та низький рівень розвиненості поведінкової складової конфліктологічної компетентності, що становить 31,9%. Та лише 19,0% учасників експерименту мають високий рівень розвиненості поведінкової складової конфліктологічної компетентності.

Рівні розвиненості загального інтегрального показника конфліктологічної компетентності визначали на основі обчислення середнього арифметичного (M) та середнього квадратичного відхилення (σ) рівнів розвиненості когнітивної, емоційної та поведінкової складових. *Інтегральний показник* розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів указує на його проблемність (високий рівень виявлено у третини – 32,4% усіх учасників експерименту). Статистично значущий результат виявлено у рівні розвиненості інтегрального показника залежно від статі викладачів ($p < 0,01$), їх віку ($p < 0,01$) та національності ($p < 0,001$). Результати дослідження показали високий рівень розвиненості інтегрального показника конфліктологічної компетентності у 42,1% чоловіків та у 27,1% жінок. Встановлено, що рівень розвиненості інтегрального показника з віком зростає. Найвищий рівень, за результатами експерименту, виявлено у викладачів, старших за 50 років. Щодо рівнів розвиненості інтегрального показника конфліктологічної компетентності викладачів залежно від їх національності: високий рівень встановлено у більшій кількості (45,7%) українських педагогів.

У таблиці 1 надано статистично значущі зв'язки складових конфліктологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів та інтегрального показника залежно від їх сімейних, демографічних, національних та професійних характеристик.

Таблиця 1

Статистично значущі зв'язки складових конфліктологічної компетентності та інтегрального показника викладачів вищих навчальних закладів

складові	сімейний стан	стать	вік	країна	тип закладу	дисципліна
когнітивна	—	$p < 0,1$	$p < 0,05$	—	—	$p < 0,1$
емоційна	$p < 0,01$	—	$p < 0,01$	$p < 0,001$	$p < 0,01$	—
поведінкова	—	$p < 0,01$	—	$p < 0,1$	—	$p < 0,01$
інтегральний показник	$p < 0,1$	$p < 0,01$	$p < 0,01$	$p < 0,001$	$p < 0,1$	—

Отже, у результаті проведеного емпіричного дослідження зроблено висновок, що в рамках реалізації психологічного тренінгу з розвитку конфліктологічної компетентності викладачів слід приділити увагу теоретичній підготовці викладачів з

основних питань конфліктології; розробити комплекс методів та технік, які допоможуть знизити рівень особистісної тривожності, підвищити конфліктостійкість педагогів, збільшити використання таких стилів поведінки під час конфлікту, як «компроміс» та «співробітництво».

У третьому розділі дисертації «Зміст, структура, ефективність соціально-психологічного тренінгу з розвитку конфліктологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів» висвітлено методику, організацію, результати проведення соціально-психологічного тренінгу та науково-методичні рекомендації для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів.

Реалізація завдань формувальної частини дисертаційного дослідження відбувалася у два етапи. На першому етапі розроблено структуру, зміст, методи та техніки семінару-тренінгу «Розвиток конфліктологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів». На другому етапі дослідження здійснено апробацію та експериментально перевірено ефективність семінару-тренінгу. Використано такі *інтерактивні техніки* для реалізації тренінгу: написання листа до тренера (вивчення очікувань), метод незавершених речень, робота у парах та міні-групах, метод «мозкового штурму», надання порад, рольові ігри, інтерв'ю, пантоміма, ретроспектива, міні-лекції, рефлексія заняття тощо. Низькі показники розвиненості складових конфліктологічної компетентності (когнітивна, емоційна, поведінкова), отримані під час констатувальної частини експерименту, підлягали розвитку в процесі реалізації семінару-тренінгу.

Вимірювання ефективності впровадження тренінгу здійснено: шляхом повторного заміру рівнів розвиненості когнітивної, емоційної та поведінкової складових конфліктологічної компетентності викладачів; результати експериментального впровадження семінару-тренінгу підлягали статистичній обробці за допомогою програми SPSS (версія 17); шляхом оцінювання учасниками тренінгу його ефективності («Пост-тренінгові анкети»).

Тривалість тренінгу становить 72 академічні години (36 академічних годин аудиторної роботи; 36 академічних годин позааудиторної роботи). Структура тренінгу «Розвиток конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу» складається з шести основних частин: 1) вступ до тренінгу – 4 год.; 2) основний етап тренінгу (когнітивний аспект) – 8 год.; 3) основний етап тренінгу (емоційний аспект) – 10 год.; 4) основний етап тренінгу (поведінковий аспект) – 10 год.; 5) самостійна (позааудиторна) робота (виконання домашнього завдання) – 36 год.; 6) завершальний етап тренінгу – 4 год.

Після проведення семінару-тренінгу на високому рівні значущості констатовано позитивні зміни щодо розвиненості складових конфліктологічної компетентності:

1). Стосовно когнітивної складової зафіксовано такі зміни: якщо до формувального експерименту високий рівень розвиненості мали тільки 4% учасників, то після нього їх стало 68%; до тренінгу 32% викладачів мали низький рівень розвиненості когнітивної складової конфліктологічної компетентності, а після тренінгу не було жодної особи (0%) з показниками низького рівня ($p < 0,01$).

2). Стосовно емоційної складової конфліктологічної компетентності викладачів зафіксовано значущі зміни таких параметрів: особистісна тривожність ($p < 0,05$), психологічна атмосфера в колективі ($p < 0,01$). 4% викладачів мали низький рівень особистісної тривожності до тренінгу, 52% мали високий рівень, тоді як після тренінгу показники вже були 16% та 28 % відповідно. Результати оцінки психологічної атмосфери в колективі до формувального експерименту були такими: низький рівень – 36%, високий – 32%, а після впровадження психологічного тренінгу за високим рівнем психологічну атмосферу в колективі оцінили 56% учасників.

3). Щодо поведінкової складової: значущі зміни сталися з даними таких стилів поведінки, як «співробітництво» та «компроміс» ($p < 0,01$). Так, якщо до тренінгу високий рівень «співробітництва» мали лише 16% учасників тренінгу, то після експерименту вони склали 44%. Показники стилів «конкуренція» та «уникання» зменшилися (з 28% до 12%, та з 44% до 28% відповідно). Високий рівень конфліктостійкості до проведення семінару-тренінгу показали 32% викладачів, а після тренінгу – 60%. Також спостерігалася відсутність низького рівня цієї складової після експерименту в той час, як до нього такі показники мали 28% педагогів (табл.2).

Таблиця 2

Рівні розвиненості складових конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу до формувального експерименту в експериментальній групі та після нього

Складові конфліктологічної компетентності викладачів ВНЗ		Експериментальна група						P
		до експерименту			після експерименту			
		Рівні розвиненості						
		н.р.	с.р.	в.р.	н.р.	с.р.	в.р.	
<i>Когнітивна складова</i>		32	64	4	0	32	68	$p < 0,01$
<i>Емоційна складова</i>	Особистісна тривожність	4	44	52	16	56	28	$p < 0,05$
	Оцінка психологічної атмосфери в колективі	36	32	32	20	24	56	$p < 0,01$
<i>Поведінкова складова</i>	Стиль поведінки в конфлікті «Конкуренція»	32	40	28	56	32	12	$p < 0,05$
	Стиль поведінки в конфлікті «Співробітництво»	40	44	16	24	32	44	$p < 0,01$
	Стиль поведінки в конфлікті «Компроміс»	24	52	24	20	44	36	$p < 0,01$
	Стиль поведінки в конфлікті «Уникання»	20	36	44	40	32	28	$p < 0,05$
	Конфліктостійкість	28	40	32	0	40	60	$p < 0,01$

Примітка: $p < 0,05$; $p < 0,01$ - показники рівня значущості відмінностей до тренінгу в експериментальній групі та після нього

У контрольній групі, в якій не було впроваджено тренінг, не встановлено статистично значущих відмінностей у розвиненості складових конфліктологічної компетентності.

Учасники тренінгу надали високу персональну оцінку його ефективності та зазначили, що їх очікування щодо тренінгу виправдалися. Викладачі акцентували, що вони опрацювали техніки ефективного слухання, навчилися стратегіям співробітництва. Все це допоможе їм попереджати конфліктні ситуації у їх роботі. Семінар-тренінг «Розвиток конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу», який був упроваджений в експериментальній групі, сприяв підвищенню рівня розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів, що у свою чергу сприятиме профілактиці конфліктів у вищому навчальному закладі.

В останньому пункті третього розділу дисертаційного дослідження викладено науково-методичні рекомендації для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів, що передбачають створення об'єктивних (організаційно-управлінських) та суб'єктивних (соціально-психологічних) умов, які перешкоджають виникненню конфліктних ситуацій та усувають особистісні причини конфліктів. Створення суб'єктивних (соціально-психологічних) умов для профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу передбачає: 1. Проведення *діагностики розвиненості конфліктологічної компетентності* членів колективу за трьома складовими (когнітивною, емоційною, поведінковою) та вживання заходів (*стратегічних дій*) на основі діагностики щодо профілактики конфліктів. 2. *Організацію тренінгів, майстер класів, навчання (міні-лекцій, презентацій), підготовки та перепідготовки педагогів і керівників освітніх установ у галузі педагогічної конфліктології.* 3. Створення *сприятливого психологічного клімату в колективі.* 4. Підвищення *психологічної культури спілкування.* 5. *Безконфліктну поведінку, яка є засобом профілактики конфліктів* (впливати на проблемну ситуацію можна за двома напрямками: впливаючи на свою поведінку і на поведінку опонента). 6. *Управління стресом як засіб профілактики конфліктів.* 7. *Кадрову політику.* Для запобігання соціально-психологічній напруженості в колективі необхідно на стадії добору кадрів здійснювати відсів кандидатів, чия поведінка та певні емоційні якості (тривожність, дратівливість тощо) можуть згодом призвести до виникнення конфліктів. Також важливо звертати увагу на гендерні, вікові, національні відмінності. 8. *Управління компетентністю викладачів.* Компетентність не є закінченою дією. Посада викладача вимагає постійного відновлення знань, умінь і навичок.

Створення об'єктивних (організаційно-управлінських) умов для профілактики конфліктів в освітній організації передбачає: 1. *Створення сприятливих, комфортних умов праці.* 2. *Матеріальну забезпеченість:* отримання оплати праці, адекватної затраченим трудовим зусиллям; отримання додаткових матеріальних виплат і пільг. 3. *Немонетарні мотивуючі системи:* моральне заохочення персоналу, проведення спільних заходів, підтримка внутрішніх корпоративних традицій тощо. 4. *Забезпечення викладачеві з боку керівництва та у колективі задоволення потреб у визнанні, повазі, самореалізації.* 5. Використання *стилів і методів керівництва, які відповідають інтересам співробітників.*

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено наукове завдання, яке полягало у дослідженні психологічних проблем організаційного середовища вищого навчального закладу та розвиненості складових конфліктологічної компетентності як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, у розробці тренінгової програми та науково-методичних рекомендацій для викладачів та керівників вищих навчальних закладів щодо профілактики конфліктів, що дає підстави зробити такі висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу проблеми конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу визначено конфлікт як найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, які виникають в процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями.

Профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу – це створення суб'єктивних (соціально-психологічних) та об'єктивних (організаційно-управлінських) умов, які перешкоджають виникненню конфліктних ситуацій і усувають причини конфліктів. Одна з умов профілактики конфліктів – формування *конфліктологічної компетентності особистості*. *Конфліктологічна компетентність педагогів* – багатокомпонентне інтегроване утворення, яке передбачає їх теоретичну (наявність конфліктологічних знань) і практичну (сукупність дій, поведінки) готовність до профілактики та управління конфліктами у педагогічному колективі вищого навчального закладу.

У *структурі конфліктологічної компетентності викладачів* вищого навчального закладу виокремлено *когнітивну, емоційну та поведінкову складові*. *Когнітивна складова* – це знання теорії, розуміння та адекватне сприйняття педагогічного конфлікту. *Емоційна* – емоції, які переважають у процесі педагогічної взаємодії та вміння їх контролювати. *Поведінкова складова* передбачає високий рівень конфліктостійкості; «співробітництво» та «компроміс» як найбільш конструктивні стилі поведінки викладачів у конфлікті.

2. За результатами пілотної частини дослідження висвітлено психологічні проблеми організаційного середовища вищих навчальних закладів та умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі. Для обробки та систематизації отриманих відповідей на запитання опитувальника було застосовано *SWOT-аналіз* організаційного середовища вищого навчального закладу. Загалом аналіз психологічних проблем організаційного середовища вищих навчальних закладів засвідчив важливість розробки політики ВНЗ щодо створення конструктивного для викладацької діяльності організаційного середовища, в якому акцентовано увагу на збільшенні ефективності та перетворенні недоліків професійної діяльності в освітній організації на сильні сторони.

Розроблено модель психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу, яка включає два блоки: «Діагностика» і «Стратегічні дії».

За результатами основної частини дослідження висвітлено рівні та чинники розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу.

Дослідження рівнів розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів як умов профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу показало низку психологічних проблем. Встановлено низький рівень розвиненості *когнітивної складової* (знань про конфлікт). Аналіз розвиненості *емоційної складової* засвідчив домінування викладачів з низьким рівнем реактивної та середнім і високим рівнем особистісної тривожності, а також незадовільною оцінкою психологічної атмосфери в колективі. Оцінка *поведінкової складової* засвідчила домінування серед викладачів «уникання» як стилю поведінки у конфлікті та недостатню орієнтацію на «співробітництво». *Інтегральний показник розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів* вищого навчального закладу вказує на його проблемність.

Дослідження розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу показало її *залежність від національних* (українці, угорці), *організаційних* (форма власності вищого навчального закладу: державна, приватна), *професійних* (фаховий напрям дисципліни: гуманітарний, суспільний); *сімейних* (сімейний стан), *соціально-демографічних* (вік) *чинників*. Знання про конфлікт (когнітивна складова) збільшуються з віком. Особистісна тривожність (емоційна складова) відрізняється у групах викладачів різної статі, домінує у чоловіків, зростає з віком, залежить від національності респондентів, типу закладу, де вони працюють, та дисципліни, яку вони викладають. Оцінка психологічної атмосфери вища серед викладачів Угорщини, у неодружених викладачів та педагогів старших за 30 років, працівників державних вищих навчальних закладів, викладачів суспільних дисциплін. Стиль «співробітництво» у конфлікті (поведінкова складова) домінує серед українських викладачів вищих навчальних закладів порівняно зі стилем «конкуренція», більш властивим викладачам Угорщини. Статистично значущий результат виявлено у рівні розвиненості інтегрального показника залежно від статі викладачів, їх віку та національності.

3. З метою практичного вирішення проблеми системної психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу розроблено два напрями: 1) проведення соціально-психологічного навчання викладачів з розвитку їх конфліктологічної компетентності; 2) розробка практичних рекомендацій для педагогів та керівництва вищих навчальних закладів щодо системної реалізації умов психологічної профілактики конфліктів у педагогічному колективі.

З метою проведення соціально-психологічного навчання викладачів з розвитку їх конфліктологічної компетентності автором розроблено тренінг «Розвиток конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу». В основу дизайну та змісту семінару-тренінгу покладено структуру моделі конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу. В процесі реалізації тренінгу використовувалися такі інтерактивні техніки, як: написання листа до тренера (вивчення очікувань); метод незавершених речень; робота у парах та міні-групах; метод «мозкового штурму»; надання порад; рольові ігри; інтерв'ю; пантоміма; ретроспектива; міні-лекції; рефлексія заняття тощо. *Вимірювання ефективності* реалізації корпоративного тренінгу на високому рівні значущості констатувало позитивні зміни у розвитку окремих складових

компонентів конфліктологічної компетентності викладачів в експериментальній групі.

4. Результати виконання наукового завдання можуть бути враховані керівниками освітніх організацій різних форм власності, рівнів акредитації з метою ідентифікації психологічних проблем профілактики конфліктів у вищому навчальному закладі. Також результати можуть бути застосовані в процесі атестації викладачів, їх відбору у вищий навчальний заклад.

Здійснене дослідження відкриває *перспективи* для подальшої розробки та вивчення проблеми профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу та розвитку конфліктологічної компетентності викладачів. Автор убачає їх у розробці стратегічних напрямів скоординованої діяльності управлінського та викладацького персоналу для реалізації системної політики профілактики конфліктів у вищому навчальному закладі; спрямуванні організації роботи департаменту корпоративної політики вищого навчального закладу на навчання педагогічних працівників щодо підвищення рівня їх конфліктологічної компетентності; розробці системи професійного відбору управлінського та викладацького складу вищого навчального закладу з високорозвиненою конфліктологічною компетентністю, а також у вивченні психологічних особливостей профілактики конфліктів у інших сферах професійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Сорока І.А. Позитивний соціально-психологічний клімат як засіб профілактики конфліктів у педагогічному колективі / І.А. Сорока // Правничий вісник Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 9. – К., 2011. – С.150-154.
2. Сорока І.А. «The role of games in conflict management training» / І.А. Сорока // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип.29, том І: Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К.: Гнозис, 2013. – С.297-301.
3. Сорока І.А. Особливості конфліктів у колективі організації: теоретичний аспект / І.А. Сорока // Правничий вісник Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 16. – К., 2013. – С. 285-290.
4. Сорока І.А. Сравнение степени сформированности конфликтологической компетентности преподавателей высших учебных заведений Украины и Венгрии / И.А. Сорока // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Серія: Психологія. – Одеса: «Астропринт», 2014. – Т.19. Вип. 1(31). – С.297-302.
5. Сорока І.А. Рівні розвиненості конфліктологічної компетентності викладачів ВНЗ / І.А. Сорока // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. – Алчевськ: ДонДТУ, 2014. – С.183-186.

6. Сингаївська І.В. Практичні рекомендації щодо профілактики конфліктів у колективі організації / І.А. Сорока, І.В. Сингаївська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди» – Додаток 2 до Вип. 35, том III (15): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К.: Гнозис, 2015. – С.193-199.

Статті, опубліковані у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

7. Сорока І.А. Семінар-тренінг «Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі ВНЗ» / І.А. Сорока // Правничий вісник Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 18. – К., 2014. – С. 165-169.

Статті в інших наукових виданнях:

8. Soroka I. SWOT analysis of the teaching process in higher educational institutions / I. Soroka // Modern Trends and Resources for Teachers of Foreign Languages Journal [Електронний ресурс] // American Councils Moldova – January, 2014, Volume 3 P. 40-41. – Режим доступу до журн. : <http://www.americancouncils.md/news/1010>. ISSN 1857-3193

Тези доповідей на наукових конгресах та конференціях:

9. Soroka I. Conflict management in teaching process / I. Soroka // International conference «Bridges and parallels between the history of 175 years old Hungarian and the Central European kindergarten teacher training» (Szekszard, November 8 - November 9, 2012) / PTE IGYK. – Pecsı Tudomanyegyetem, 2012.– P.14.

10. Сорока І.А. Определение доминирующих типов поведения в конфликтных ситуациях среди преподавателей высших учебных заведений / И.А. Сорока // Развитие высшего образования, демократического общества и рыночной экономики в Европейском контексте: материалы Международной научно-практической конференции (Кишинев, Молдова, 25-26 апреля, 2013). Perspectiva academica/Univ. “Perspectiva-INT” – Chisinau: Universitatea “Perspectiva-INT”, Vol.IV. – 2013 – С. 84-88. – ISBN 978-9975-4439-4-4

11. Сорока І.А. Причини виникнення конфліктів між ієрархічними рівнями у колективі ВНЗ / І.А. Сорока // Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності: матеріали Науково-практичної конференції молодих учених (6 грудня 2013 року, м. Київ) /Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – К.: Університет економіки та права «КРОК», 2013. – С.296-299.

12. Сорока І.А. Визначення домінуючих типів поведінки в конфліктних ситуаціях серед викладачів вищих навчальних закладів / І.А. Сорока // Психологічні особливості розвитку організаційної культури в системі державної служби, освіти,

промисловості та бізнесу: тези ІХ Міжнародній конференції з організаційної та економічної психології (30-31 травня 2013 року, м. Київ) / за наук. ред.

С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. – Алчевськ : ДонДТУ, 2013. – С. 69-70. ISBN 978-966-310-309-9

13. Сорока І.А. Практичні рекомендації щодо профілактики конфліктів у педагогічному колективі ВНЗ / І.А. Сорока // Актуальні проблеми сучасної наукової думки: матеріали Науково-практичної конференції молодих учених (Київ, 14 листопада 2014 року) – К.: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2014. – С.371-372.

14. Soroka I. Conflictological competence as a component of professional competence of university teachers / I. Soroka // Application of New Technologies in Management: 4^h International Conference (24-26 April, 2014, Belgrade, Serbia) – Belgrade, Serbia: University Union-Nikola Tesla, Faculty of Strategic and Operational Management, 2014. – P. 974-979

15. Сорока І.А. Визначення здатності викладачів ВНЗ до управління стресом / І.А. Сорока // Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку: тези Х Ювілейної міжнародної науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (Київ, 24-25 квітня 2014 року) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, М.С. Корольчука. – К.: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – С.82-83.

16. Сингаевская И. Практические рекомендации для профилактики конфликтов в организации / И. Сорока, И. Сингаевская // «Law, Economy and Management in Modern Ambiance»: 4th International Conference (17-19 April 2015, LEMiMA, Belgrade, Serbia) – Belgrade, Serbia: University Union-Nikola Tesla, Faculty of Strategic and Operational Management, 2015. – С. 203-209.

АНОТАЦІЇ

Сорока І.А. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено аналізу психологічних особливостей профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу. У дослідженні наведено теоретичну модель профілактики конфліктів, яку перевірено емпірично. Визначено психологічні особливості розвиненості складових конфліктологічної компетентності (когнітивної, емоційної, поведінкової) викладачів гуманітарних та суспільних дисциплін державних та приватних вищих навчальних закладів України та Угорщини залежно від їх сімейних, демографічних, національних та професійних характеристик. Висвітлено результати ефективності впровадження авторського семінару-тренінгу «Розвиток конфліктологічної компетентності викладачів вищого навчального закладу».

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, когнітивна, емоційна, поведінкова складова, психологічна профілактика конфліктів.

Сорока И.А. Психологическая профилактика конфликтов в педагогическом коллективе высшего учебного заведения. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.10 – организационная психология; экономическая психология. – Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК». – Киев, 2015.

Диссертация посвящена анализу психологических особенностей профилактики конфликтов в педагогическом коллективе высшего учебного заведения. В исследовании приведена теоретическая модель профилактики конфликтов, которая проверена эмпирически. Определены психологические особенности развитости составляющих конфликтологической компетентности (когнитивной, эмоциональной, поведенческой) преподавателей гуманитарных и общественных дисциплин государственных и частных высших учебных заведений Украины и Венгрии в зависимости от их семейных, демографических, национальных и профессиональных характеристик. Представлены результаты эффективности внедрения авторского семинара-тренинга «Развитие конфликтологической компетентности преподавателей высшего учебного заведения».

Ключевые слова: конфликтологическая компетентность, когнитивная, эмоциональная, поведенческая составляющая, психологическая профилактика конфликтов.

I. Soroka. Psychological prevention of conflicts among the teaching staff of a higher educational institution. – Manuscript.

The dissertation is to obtain a scientific degree of candidate of psychological sciences. The speciality reference number and title: 19.00.10 – organizational psychology; economic psychology. – Higher educational institution KROK University. – Kyiv, 2015.

The dissertation investigates and analyses psychological characteristics of conflict prevention among the teaching staff of a higher educational institution. The study shows a theoretical model of conflict prevention, which is tested empirically. Psychological features of development of conflictological competence components (cognitive, emotional, behavioral) of teachers of humanities and social sciences of state and private universities in Ukraine and Hungary are defined in this research according to their family, demographic, national and professional characteristics. The results of effectiveness of the implementation of the author's training seminar "Development of conflictological competence of teachers of a higher educational institution" are presented in the dissertation.

Key words: conflictological competence, cognitive, emotional, behavioral components, psychological prevention of conflicts.